

סימן יט

גילוח לכבוד שבת בימי הספירה ובין המצרים

ולגבי איסור תספורת כתב הטור: "ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר". וכתב הב"י שם, שמקור הדין הוא בדרשות ר"י אבן שועיב, דרשת יום ראשון של פסח (דף מ"א ע"ד), וסיים הב"י שכן המנהג פשוט בינינו. [בביאור ג' השיטות לגבי ימי האבלות באיזה ימים נוהגים - עיין בב"י סי' תצ"ג ובבה"ל שם ד"ה יש נוהגים]. להלכה בשולחן ערוך והרמ"א (או"ח סי' תצ"ג) הובאו שלושה איסורים: א. נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי ר"ע (סעיף א'). ב. נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג בעומר, שאומרים שאז פסקו מלמות (סעיף ב'). ג. נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה ואילך (סעיף ד'). ומסיבת איסור הנישואין בזמן זה, "שלא להרבות בשמחה", נאסרו גם ריקודין ומחולות (עיין מ"ב שם ס"ק ג'). ברמב"ם אין זכר למנהגי אבלות אלו, וצריך עיון מדוע השמיטם, דאף דלא נזכרו בגמרא מכל מקום הגאונים הזכירו זאת, ודרכו של הרמב"ם להתייחס לדברי הגאונים. וצ"ב.

מקור האבלות בימי הספירה

בגמרא יבמות (דף ס"ב ע"ב) למדנו: "אמרו, שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמש עד שבא ר' עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם... תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה, מאי היא, א"ר נחמן - אסכרא". בגמ' אין זכר למנהגי אבלות באותה תקופה, אלא רק ציון המאורע שתלמידי ר' עקיבא מתו בפרק זמן זה שבין פסח לעצרת. אך כבר מימי הגאונים מוצאים אנו מנהגי אבלות, ואולי נהגו אף קודם לכן, וכך כתב הטור (או"ח סי' תצ"ג): "נוהגים בכל המקומות שלא לישא אשה בין פסח לעצרת, והטעם - שלא להרבות בשמחה, שבאותו זמן מתו תלמידי ר' עקיבא. וכתב הרי"ף גיאת (ח"ב עמ' קט): "דוקא נישואין שהוא עיקר השמחה, אבל לארס ולקדש שפיר דמי... וכזה הורו הגאונים". וכן מובא בהלכות פסוקות (סי' צ"ד), וכן רבינו ירוחם (נתיב כב ח"ב, דף קפו ע"ד) מביא בשם רב האי גאון לא לישא אשה בימים אלו.

ב. שיטת הגר"ד סולובייצ'ק זצ"ל

שם דמקורו מהרמב"ן ב'תורת האדם' (אבלות ישנה, ד"ה מתני' משנכנס, עמ' רמו) דכתב: "דהא דאסור לספר לאו שער ראשו דוקא קאמר, אלא הוא הדין לכל שער שבו דאסור, כמו באבל, חוץ ממה שמעכב האכילה בזקן דגם האבל מותר בו". הרי שהשוה דיני אבלות בשבוע שחל בו ת"ב לדיני אבלות רגילה. ובכך מתורצת קושיית הב"ח (בסי' תקנ"א), שהקשה, מדברי השו"ע בהלכות אבלות (יו"ד סי' ש"צ ס"א) שפסק כהרי"ף גיאת דאבל תוך שבעה אף שער המעכב האכילה אסור (שלא כהרמב"ן), ורק לאחר שבעה התיר שער המעכב האכילה, וקשה - אם כן אמאי באו"ח בהל' ת"ב (תקנ"א סע' י"ג) התיר השו"ע שער המעכב את האכילה? אך לפי השוואתנו לא קשיא מידי, דהשוואה היא מדויקת: השבוע שחל בו ת"ב דינו כשלושים, ות"ב דינו כשבועה, ובשלושים של אבל התיר מרן שער המעכב האכילה, וא"כ הוא הדין לשבוע שחל בו, ושער המעכב האכילה יהיה אסור רק בת"ב עצמו.^א

בהרחבת העניין הוסיף חתנו של הגר"ד, הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א (בעלון ישיבת הר עציון פרשת בחוקותי שנת תשד"ס, ומובאת כאן תמצית הדברים), דהמעין ב'תורת האדם' לרמב"ן מבחין שניתן לחלק בין איסורים שונים - בין אלה האוסרים על אדם להתעדן, והם האסורים מדאורייתא, לבין הכופים עליו צער, כשהמגמה היא לרדת מתחת לרמת קיום נורמלית, ואלה אסורים רק מדרבנן. והרמב"ן מחלק בין איסורים שונים, כגון

בספר 'נפש הרב' לרב צבי שכטר שליט"א (עמ' קצ"א) כתב: "באבלות דספירה רבינו (הגר"ד) הסביר שמנהג האבלות מ"ז בתמוז ואילך הוא בבחינת אבלות של י"ב חודש [וכמו"כ בימי הספירה], ובשבוע שחל בו ת"ב - ולפי מנהג הרמ"א: מר"ח ועד התענית - הוי בבחינת שלושים, ובתשעה באב גופו - נוהגים כל דיני שבעה. ועפ"י הבנה זו היה סבור שמותר להתגלח בימי הספירה - לאלו המתגלחים בכל יום - וכן מ"ז בתמוז עד ר"ח אב, שמאחר שדין זמנים אלו שווה לאבלות של י"ב חודש, ובי"ב חודש כבר נהגו העולם כדעת הפוסקים הסוברים דהנוהג להתגלח בכל יום, וממתין קצת מלהתגלח - דזה כבר מיקרי שיעור גערה, ורק מר"ח אב ועד לאחר התענית שדינו כאבלות שלשים, דלא מהניא גערה להתיר, אז שפיר יש לאסור להתגלח [והוסיף הכותב: וכעצם הנחתו מתבאר מדברי הס' 'פתחי תשובה' (לאו"ח תקנ"א ס"ג) שכתב בשם תשובות 'פנים מאירות' דאשה מותרת בתספורת מר"ח ועד תענית, דהא יש מתירים אפילו באבלות לאחר שבעה. הרי דס"ל דגדר ניהוג האבלות מר"ח ועד התענית הוא בבחינת שלושים].

סיוע להנחה זו, המשווה דיני אבלות של בין-המצרים לדיני אבלות רגילה, מצינו בדין שנפסק בשו"ע (תקנ"א סע' י"ב-י"ג): "תספורת שבוע זה (שחל בו ת"ב), אחד ראשו ואחד כל שער שבו אסור. ובזקן כל שמעכב את האכילה מותר". וכתב בב"י

א. הערת הגר"א נבנצל שליט"א: בת"ב בלאו הכי אין אוכל.

לאבל על אביו או אמו רק לאחר ל' יום בשער זקנו, דנחשב שיעור גערה, לעומת שער הראש דנחשב לאחר ג' חודשים (עיין יו"ד סי' ש"צ, 'פתחי תשובה' אות ד'). ואם באבל לא מצינו היתר זה, מנין להסיק כן לדיננו. אלא דכותב דלכל הנוגע לאבלות י"ב חודש הקלה – יותר יש מקום לסמוך על ההיתר הנ"ל, ואבלות של ספירת העומר מושווית לאבלות י"ב חודש, כנ"ל, ואם כן יש מקום להתיר בימי הספירה.

ולכאורה יש ראייה למה שכתב לחלק בין איסור התייפות לבין ניוול וצער, שכן המחבר (סי' תקנ"א סט"ו) פסק: "מי שתכפוהו אבלות של מת ושל שבת זו, והכביד שער, מקל בתער אבל לא במספרים, ומכבס כסותו במים אבל לא בנתר ובחול". והסביר במ"ב (שם ס"ק פו) דמקל בתער משום שאין זה ייפוי (בשם ה'לבוש'), כלומר שער ארוך זהו ניוול, ולכן מותר לקצוץ אותו (ומיירי באדם שלא יכול היה לדאוג לזה קודם, כי היה אבל), אך במספרים – זוהי תספורת וזה ייפוי ולכן אסור. והוסיף המ"ב (ס"ק פ"ז) דדין זה דווקא כשחל יום שלושים בשבוע שחל בו ת"ב, אבל כשחל קודם לכן מותר לספר ולכבס כרגיל, אף לדין שנוהגים בזה איסור בעלמא (כשיטת הרמ"א) – הכא שרי, כיון שתכפוהו אבליו, כן כתב הט"ז בשם הב"ח. וצריך לומר שכיון שזו כאבלות של שנים עשר חודש, הדין הוא שאינו מסתפר עד שגוערים בו, אך משגערו באותו אבל (בי"ב חודש) מותר להסתפר ואף להתייפות, דהיינו תספורת

ברחיצה, שייטכן שרחיצה בחמין מוגדרת כעידון, ומניעת רחיצה אפילו בצונן מוגדרת כצער. ונראה שלפחות לפי שיטה אחת בראשונים יש לדייק שאמנם כך הוא לגבי גילוח; דהנה נחלקו הראשונים לגבי גילוח השפם כשהוא מעכב האכילה: הרמב"ן מתיר אפילו תוך שבעה, הראב"ד אוסר אפילו תוך שלושים, ואילו הרי"ף גיאת סובר, וכך פסק המחבר (יו"ד שם), שתוך שבעה אסור, אך לאחר מכן מותר.² והנה שתי השיטות הקוטביות מובנות היטב, שכן נחלקו האם גילוח כזה כלול באיסור או שאינו כלול, אך מהו פשר החילוק של הרי"ף גיאת, הנראה כשיטת ביניים לא מובנת? ומתוך שלדעתו לא הרי אבלות ז' כאבלות ל', דבשבעה נגזר על האבל להצטער, ותוך שלושים רק נאסר עליו להתעדן, ולכן גילוח לצורך אכילה – אין בו עידון, אך ברור שהוא מסלק צער, ולכן יש לאוסרו תוך שבעה ולהתירו בשלושים.

עפ"י יסוד זה ניתן להתיר גילוח לרגיל בכך באורח שוטף, גם ללא קשר עם דין גערה, דהרגיל להתגלח כיום ברור שאינו רואה את גילווחו כעידון להתייפות, אלא להפך, הוא מרגיש ניוול וצער אם אינו מתגלח כמה ימים, וזה שלא כגילוח המוזכר בגמ' ובראשונים שהיה ביסודו דומה לתספורת, ומיועד לייפות את המתגלח.

אלא דלפי מהלך זה היה מקום להתיר אף לאבל להתגלח תוך שלושים, וכמו בשפם המעכב את האכילה, והיתר כזה לא מצינו, דאף הרגילים להתגלח בכל יום הותר

ב. יש להעיר כי השו"ע פוסק כהרי"ף גיאת נגד מסקנתו בב"י שהכריע כהרמב"ם והראב"ד, וצ"ע.

לב) כתב בשם האו"ז: "ולספר אסור אפילו בחמישי", כלומר דייק בפירושו רש"י שכתב: "אם חל תשעה באב בע"ש מותרין לכבס בחמישי", דמשמע דוקא כיבוס ולא תספורת - כבר ביאר ה'מגן אברהם' (סי' תקנ"א ס"ק י"ד) דהטעם הוא דבלאו הכי אין רגילין לספר בכל שבוע, וא"כ בגילוח של היום, שדרך גלוח בכל שבוע, נראה שאף לאו"ז יש להתיר לכבוד שבת.

ג. קושיות על שיטת הגר"ד

על השיטה הנ"ל יש להקשות מכמה פנים: א. כל ההיתר בגילוח לכבוד שבת בנוי על חילוקו של המ"א, בהסבר רש"י ו'הגהות אשרי', המחלק בין כיבוס שהתירו לכבוד שבת לבין תספורת שלא התירו, דבלאו הכי אין רגילין לספר בכל שבוע, וממילא המסקנה דברגיל להסתפר בכל שבוע הותר לו.

אך ניתן למצוא חילוק אחר המבאר את דברי רש"י ו'הגהות אשרי'. כי יש הבדל יסודי בין הגילוח לבין הכיבוס, שהרי שם מדובר בת"ב שחל בערב שבת, ולמרות ששבוע שחל ת"ב בתוכו אסור מלספר ולכבס, כשחל ת"ב ביום ו' התירו בחמישי מפני כבוד השבת. ואם ההיתר לכבוד שבת יחול גם על תספורת יצא שהוא נכנס לת"ב מסופר ומגולח, שאין לך פגיעה באבלות ת"ב גדולה מזו, שכן אם האבלות חלה מתחילת שבוע שחל בו, כל שכן שבת"ב עצמו תחול האבלות, ולשיטת הגר"ד בת"ב עצמו נחשבת כאבלות שבעה, וכיצד ייתכן להיכנס לת"ב עצמו מגולח ומסופר בגלל שבת שלאחריו? אבל

רגילה במספרים. אך כל זה יהיה ראיה רק אם נסכים להנחה שלאדם המתגלח בכל יום - אי הגילוח נחשב לצער וניוול, כמי שתכפוהו אבליו. ואכן הרב ליכטנשטיין כתב דיש לחלק בין בני תורה השוהים בישיבה, שבשבילם אין זה נחשב לצער וניוול כל כך, לבין אנשי עסקים וכד' שהם אכן נמצאים במצב כזה.

במאמרו הנ"ל של הרב ליכטנשטיין מובא צד היתר נוסף, דאף אם יחלקו על ההיתר הנ"ל בימי הספירה, אך לגבי גילוח לכבוד שבת יש יסודות נוספים להתיר, ואולי אף לחייב להתגלח לכבוד שבת.

המשנה בתענית (דף כ"ו ע"ב) אומרת: "שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלכבס ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת". ובפירוש המיוחס לרש"י שם: "אם חל ת"ב בערב שבת מותרים לכבס בחמישי", ע"ש. הרי מפורש שהתירו מנהגי אבלות משום כבוד השבת. והתוס' כתבו (דף ל' ע"א ד"ה ותרוייהו): "דהיכא דחל ת"ב בחמישי בשבת מותר לכבס ולספר מחצות ואילך מפני כבוד השבת, דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת". ואם כי הב"י (או"ח סי' תקנ"א) נתקשה מאד בהיתר זה, דהרי סוף סוף אפשר להסתפר למחר ולמה להתיר את תשעה באב עצמו, ודחה את הדברים, וכתב שודאי תלמיד טועה כתב זאת, מכל מקום הרי הם כתובים ג"כ בתוס' הרא"ש. ואף אם לא נקבל היתר זה במלוא היקפו, ברור שיש כאן מקור להסתמך עליו לגבי ספירת העומר שהאיסור הוא הרבה יותר קל.

ואף שה'הגהות אשרי' (ברא"ש פ"ד סי'

ליוצא בדרך למרחוק בשבוע שחל בו ת"ב, לכבס לו בגדי פשתן לכבוד שבת אפילו לכמה שבתות שהוא צריך, כיון דאחר ת"ב לא ימצא לכבס אותם. ולא מצינו היתר כזה לעניין תספורת אף ליוצא לדרך למרחוק, למרות שלא ימצא לו ספר. והחילוק ברור כנ"ל, דאיסור כיבוס בשבוע שחל ת"ב להיות בתוכו הוא איסור קל, מטעם שנראה כמסיח דעתו מהאבלות (מ"ב סי' תקנ"א ס"ק כא, ועיין גם ס"ק מ"ב), ובמקום הדחק, שיוצא לדרך ולא יהיה לו בגד מכובס לשבתות שלאחר מכן, היתרו לכבס בשבוע שחל בו, כי לא ילבש אותם בגדים מכובסים בשבוע זה והאבלות לא תיפגע כל כך. אך תספורת תפגע באבלות עצמה של שבוע זה, וכן בת"ב עצמו, ולכן בזה לא היתרו אפילו ביוצא לדרך.

ב. כל השיטה הנ"ל בנויה על השוואה של דיני אבלות בין-המצרים ואבלות הספירה לדיני אבלות של יו"ד, אך ממקום שבא להוכיח ההיתר לכבוד שבת – משם הראיה שאינו מושווה לגמרי לדיני אבלות של יו"ד, שהרי בהלכות אבלות לא מצינו למשל באדם שמסתיים לו השלושים ביום ו' היתר להסתפר כבר ביום ה', וכמו"כ לא מצינו באבלות שבעה המסתיימת ביום ו' היתר כיבוס ביום ה' לכבוד שבת, ואילו בהלכות 'שבוע שחל בו ת"ב' מצינו זאת, לכל הפחות לעניין כיבוס.

וכן להפך, מצינו קולות בהלכות אבלות ביו"ד שאינן בהלכות בין-המצרים. לדוגמא, ביו"ד (סי' ש"צ ס"ה) כתב השו"ע דאשה מותרת בנטילת שער אחר ז', כלומר דבאבלות שלושים אין איסור

בהיתר כיבוס המציאות שונה. דאף שהיתרו כיבוס לכבוד שבת, אין זה אלא היתר למלאכת כיבוס, דבשבוע שחל בו יש איסור ללבוש בגדים מכובסים, וכמו"כ יש איסור לכבס אפילו בכדי ללבוש לאחר שבוע זה, וכשמתנגש כבוד השבת שלאחר ת"ב עם איסור מלאכת כיבוס בשבוע שחל בו – אז לכבוד שבת היתרה המשנה כיבוס, אך היתר זה לא יפגע באבלות החמורה של ת"ב בכי-הוא-זה, שהרי לא מדובר שייכנס לת"ב בבגדים המכובסים, אלא ימשיך ללבוש את בגדי אותו שבוע, ורק הותרה לו מלאכת כיבוס – שזהו איסור קל יותר – לכבוד שבת. ולפי חילוק זה יוצא שאין היתר גילוח לכבוד שבת בשום מצב, והותר רק כיבוס כרש"י וכהג"א.

וראיה לדברים מצאנו בב"י (או"ח סי' תקנ"א), וז"ל: "כתב הכל בו (סי' ס"ב, כ"ה ע"ג) אין איסור לספר אלא אותה שבת בלבד עד התענית, ולפני אותה שבת מותר, מ"מ מנהג הזקנים שלא להסתפר כלל לפני אותה שבת כדי שייכנסו ליום התענית כשהם מנוולים. וגוערין מאד במי שנסתפר". הא קמז, דלמרות דאין איסור גילוח לפני שבוע שחל בו, הצריך ה'כל בו' להנהיג שלא להסתפר לפני שבת שקודם ת"ב (ולא חשש לכבוד שבת) כדי לדאוג שייכנסו ליום התענית כשהם מנוולים. כלומר, יש עניין לדאוג שייראה ביום התענית מנוול, ואם כך כ"ש שלא נתיר לו להסתפר בחמישי לכבוד שבת שאחר ת"ב, ובזה ייכנס ליום התענית מסופר ומגולח.

וראיה נוספת: מצינו בט"ז (או"ח סי' תקנ"א ס"ק י"ד) שהביא בשם הב"ח היתר

ת"ב לדיני אבלות של יו"ד להיתרא, ובפרט בגילוח, שמניעתו היא אבלות מפורסמת, ולכן צריך להחמיר בזה יותר מבהלכות אבלות.

ג. אם נכון לחלק בדברי הרי"ף גיאת לגבי שער שפם המעכב את האכילה, בין שבעה שנגזר על האבל להצטער, ובין שלושם שלא נאסר עליו להצטער אלא רק לא להתעדן, ואם גילוח הזקן (לרגילים להתגלח בכל יום) מוגדר בתור צער ולכן צריך להיות מותר – אם כן מדוע לא מצינו דין זה לגבי אבלות? אמנם אפשר לטעון שבזמן השו"ע לא היתה מציאות של גילוח הזקן, אך מצינו דבר דומה לגבי תספורת הראש. דכתב השו"ע ביו"ד (סי' ש"צ ס"ג): "כל אותם שאמרו מותר לגלח בחוה"מ, אם אירעו אחד מאלו קודם האבלות ונכנס מיד תוך האבל, אסור לגלח. אבל אם אירעו אחד מאלו ותכפוהו מיד שני אבלות זה אחר זה, מגלח כדרכו בין בתער בין במספרים ואפילו תוך שבעה. ואדם אחר שתכפוהו אבליו זה אחר זה מיקל שערו בתער אבל לא במספרים". והוסיף הרמ"א: "ובלבד שיעשנו בצינעא".

רואים בפירוש, שאדם שלא היה מסופר זמן רב ונפלה עליו אבלות (ל"ע), אסור לו לגלח, למרות שיכול להיות במצב מנוול ומצטער הרבה אעפ"כ לא הותר לו, ואפילו מי שתכפוהו אבליו זה אחר זה הותר לו רק בתער אבל לא במספרים, וגם זה רק בצנעה, שהיתר זה הוא או מצד שינוי, או מצד להקל כובד השיער, אך צורת חיתוך השער בתער אינה מסירה נוולתו לגמרי. ואפילו היתר זה הוא רק

לאישה בתספורת, ולעומת זאת בהלכות בין-המצרים בשבוע שחל בו ת"ב (תקנ"א ס"ג) אסר השו"ע לספר ולכבס ולא חילק בין איש לאישה, ומשמע שכמו שלגבי כיבוס אין הבדל בין איש לאישה, ה"ה לגבי תספורת, דהדין מיירי בין על איש ובין על אשה, דאם יש חילוק היה צריך השו"ע לכתוב זאת כפי שהדגיש ביו"ד שיש חילוק בעניין תספורת בין האישה לאשה. וראה גם במ"א שם (ס"ק יא) דמשמע שיש אוסרים ליטול צפרניים כמו באבל, ודוחה דימוי זה, דצפרניים הוי אבלות בצנעה, ובאבלות של צנעה ת"ב קיל יותר מאבל. כלומר שאין הדמיון גמור לכל דיני אבלות. ובסי' תקנ"ד ס"ק ד' כתב המ"א דבאבלות המפורסם חמור ת"ב יותר מאבל, אבל באבלות שאינו מפורסם, כגון ללמוד בינו לבין עצמו, ת"ב קיל טפי ולכן מתיר ללמוד בת"ב פרק אלו מגלחין כולו למרות שכולל בתוכו הלכות מנודה ומוחרם שאינו שייך להלכות אבלות, דמחשיב זאת כאינו מפורסם. רואים בבירור שמחלק בין הלכות אבלות של יו"ד להלכות אבלות של בין-המצרים, שלמרות שבאופן כללי הדינים דומים, מ"מ בפרטים יש חילוקים, דבאבלות של צנעה ת"ב קלה יותר, וב"אבלות המפורסם" ת"ב חמורה יותר מאבל. וכן לגבי איסור כיבוס בשבוע שחל בו ת"ב, אם שבוע שחל בו הוא כאבלות ל' – ביו"ד (סי' שפ"ט ס"א) נאסר כיבוס רק תוך ז'. אלא דבשבוע שחל בו הוי ליה כפרהסיא ויש להחמיר באבלות דרבים (ע' יד אפרים' סי' תקנ"א ד"ה ס"ק יב). מכל זה רואים שקשה להשוות דיני שבוע שחל בו

בימי הנו"ב (ורק האמצעים המכניים השתנו, שאז התגלחו במשיחה והיום במכונת גילוח למתירים בכך), ואעפ"כ לא החשיב הנו"ב שיעור גערה ביום או יומיים, אלא הגדיר זאת שהוא זמן קצר יותר מג' חודשים. ושכתי ועיינתי בנו"ב עצמו שכתב שם בזה"ל: "ואף שאנו מחמירין בשיעור גערה, ורמ"א כתב שלושה חדשים, הדבר ידוע שזה לאלו שאין מגלחין זקנם רק ראשם, אבל במדינות שמגלחין זקנם - תכף בשניים ושלושה שבועות נמאסים, והשערות הקצרים הצומחים בזקנם דומים כקוצים בעיניהם ובעיני כל רואיהם, כנראה בימי בין-המצרים שממש יום לשנה נחשב". ואע"פ שבסוף דבריו לכאורה סותר את ראשיתו, שכתב "יום לשנה נחשב" - ודאי שמליצה היא וגוזמא בעלמא, דאלת"ה אם כך כיצד אנו רואים "בימי המצרים שממש יום לשנה נחשב", והרי אם יום אחד הוי שיעור גערה, ושיעור גערה שרי לגלח בימי בין-המצרים (כפי שכתב ב'נפש הרב'), אם כך היה הנו"ב צריך להתיר לגלח הזקן בכל יום או יומיים בימי המצרים, לכה"פ עד ר"ח אב, ולא מצינו שהתיר זאת, שכן כל דינו בגילוח הזקן למתגלחים במשיחה הוא בגילוח בחוה"מ כשגילח לפני המועד, ומנסה לחפש היתר לכך, אך בבין-המצרים העיד שאין מתגלחים ולא כתב שום היתר להתגלח אז, ואף לא בימי הספירה.

וכן ה'חתם סופר' כתב בהגהותיו לשו"ע (או"ח תקנ"א): "ומ"מ נראה לי דגידול שערות הזקן שבזה"ז שהוא נוול גדול מאד יש לדונו כמי שתכפוהו אבליו לקמן

בתכפוהו אבליו זה אחר זה, אך בסתם אדם שנפלה עליו אבלות כשהיה במצב שמצריך תספורת, לא יתירו לו תספורת בזמן אבלותו אפילו בתער, למרות שאדם זה נראה מנוול ומצטער הרבה. מוכח אפוא שחילוק הרי"ץ גיאת בין ז' לשלושים בשער שפם המעכב האכילה אינו מצד צער, אלא צריך למצוא חילוק אחר.

ד. ההיתר בגילוח זקן בימי הספירה בנוי על כך שאבלות הספירה זהה לאבלות י"ב חודש, ובאבלות י"ב חודש נאסר עד שיעור גערה, ולרגיל להתגלח בכל יום אם אינו מגולח יום או יומיים מיקרי שיעור גערה, ולכן יכול להתגלח. וכלשונו של 'נפש הרב': "ובי"ב חודש כבר נהגו העולם כדעת הפוסקים דהנהוג להתגלח בכל יום, וממתין קצת מלהתגלח - דזה כבר מיקרי שיעור גערה".

מי הם אותם הפוסקים הסוברים "דהנהוג להתגלח בכל יום וממתין קצת מלהתגלח זהו שיעור גערה"? ע' יו"ד (סי' ש"צ ס"ד) דכתב הרמ"א: "ושיעור גערה יש בו פלוגתא, ונוהגים בג' חדשים, ובמקומות אלו נוהגים שאין מסתפרים על אב ואם כל י"ב חודש אם לא לצורך, כגון שהכביד עליו שער או שהולך בין העכו"ם ומתנוול ביניהם בשערותיו - דמותר לספר". וכתב ה'פתחי תשובה' (אות ד') בשם ה'נודע ביהודה' (או"ח סי' יד): "דמה שאמרו שיעור גערה ג' חודשים היינו לאלו שמגלחים רק ראשם, אבל לאלו שמגלחים זקנם ע"י מספרים או במשיחה שיעור גערה זמו קצר יותר".

הוי אומר, ענין גילוח הזקן לגמרי נהג כבר

הוקש מדין המשנה, וכדברי הטור: "כי היאך יאסור ביום חמישי ושישי, הלוא אפילו כשחל ת"ב בערב שבת שרי ביום חמישי, כל שכן כשחל להיות בשבת".

ומשמע מדברי השו"ע דביום ה' ו-ו' הותר הכל לכבוד שבת, בין כיבוס ובין תספורת, דאם סבר לחלק כרש"י ו'הגהות אשרי' הנ"ל, היה לו לכתוב "חוץ מיום ה' ויום ו' שהותר כיבוס אך לא תספורת". ואף אם תאמר שבשו"ע קיצר בדבריו, מכל מקום אי הוזה ס"ל הכי היה לו להביא את דין רש"י והג"א לכל הפחות ב'בית יוסף', ומזה שהתעלם מדעה זו משמע דס"ל דלכבוד שבת הותר בין כיבוס ובין תספורת.

ואכן, המ"א שהסביר את חילוקו של ההג"א, כתב זאת רק על דעת הרמ"א שנוהגת אבלות מר"ח אב, ודיבר על שבת חזון, ועל כך כתב שהותר דוקא כיבוס, "אבל תספורת אסור אפילו לכבוד שבת דבלא"ה אין רגילין לספר בכל שבוע", אך על דברי מרן המחבר בדעה השנייה הנ"ל לא כתב חילוק זה, ומשמע שאף לדעה השניה הותר לכבוד שבת בין כיבוס ובין תספורת (וזה שלא כהמ"ב בס"ק לט שהפנה לדברי המ"א המובאים לעיל ס"ק לב).

ואכן, על עצם חילוקו של ההג"א בין כיבוס לתספורת ערער הבה"ל (סי' תקנ"א ד"ה וכן) דההג"א הביא חילוק זה בשם האו"ז, והאו"ז כותב זאת בשם הירושלמי, והמעייין בירושלמי יראה שמוכח שם

סעיף ט"ו, ואם יצרף לזה שום קולא, כגון להכניס ולהוציא את התינוק שבמג"א לעיל סק"ג (מה שמכונה "קוואטר" בברית מילה) – יש להקל שיהיה [מיקל] קצת מריבוי שערותיו". כלומר, בפירוש הגדיר את אי-גילוח הזקן כ"ניוול גדול מאד", ובכל זאת הוא אוסר להתגלח, ורק בצירוף של שמחה מתיר, ולא גילוח ממש, אלא "שיהיה [מיקל] קצת מריבוי שערותיו", אך גילוח רגיל מאן דכר שמיה!¹

ה. הדין של המשנה בתענית (דף כ"ו ע"ב) – "בחמישי מותרין מפני כבוד השבת" – הובא ברא"ש (פ"ד סי' לב) בסתם, בלא הסבר האם מיירי בתספורת ובכיבוס או רק בכיבוס. ובפשטות אין הרא"ש נזקק לפרשו, שאינו הלכה למעשה, שהרי משנתקן הלוח ע"י הלל לא יחול ת"ב ביום ו'. ולכך גם בשו"ע לא מופיע דין זה. אולם, אין זה מדויק לגמרי, שהרי באו"ח סי' תקנ"א ס"ד כתב השו"ע שתי דעות לגבי דין ת"ב שחל ביום א', או בשבת ונדחה ליום א', לפי שיטתו שדיני אבלות נוהגים רק בשבוע שחל ת"ב להיות בתוכו ולא מר"ח אב. בדעה הראשונה כתב שבמקרה זה אין אבלות כלל, ומותר בשתי השבתות, בין שקודם התענית בין שאחריה. "ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו חוץ מיום ה' ויום ו'", כלומר מתחילים את אבלות "שבוע שחל בו" שבוע שלם קודם ת"ב, מיום א', חוץ מיום ה' ויום ו' שבהם התירו לכבוד שבת. וברור שדין זה, שמקורו בסמ"ג ובסמ"ק,

ג. וע' עוד בכת"ס יו"ד סי' שמו דכתב "דלכני אשכנו שרגילים לגלח זקנם שיעור גערה שלושים יום". משמע דפחות מל' יום לא הוי גערה, ע"ש. וע' עוד בתשובה סי' שמח, דאף שגילוח של היום לא היה בזמן חז"ל אפ"ה אינו מיקל לחתן אבל גילוח בשבעת ימי המשתה אלא בצירוף סיבות נוספות ע"ש. ודע דעצם הנוהג לגלח הזקן הינו מנהג קדום של מאות שנים עוד מימי הרמ"ע מפאנו. ע' בתשובה סי' קנט דכתב שמנהגם היה לגלח "עד בלתי השאיר שעה", ואם איסור גילוח לא נאמר על הנוהגים לגלח זקנם, כיצד הושמט היתר זה מהפוסקים שבמקומותם נהגו לגלח הזקן? וכן הקשה הגרש"ז אורבך זצ"ל, הובאו דבריו בספר 'עלהו לא יבול' עמ' קפב.

שבת כלל, אלא א"כ חל יום ל"ג ביום ו', אך אם חל יום ל"ג ביום אחר לא הותרה תספורת לכבוד שבת אע"פ שכבר שלוש יום לא הסתפר! ואם נאמר שהשו"ע באבלות החורבן פסק כרש"י והג"א, שהותר לכבוד שבת רק כיבוס ולא תספורת, סוף סוף הלא הסביר המ"א הטעם "דבלאו הכי אין רגילין לספר בכל שבוע", ומשמע שאם היו רגילין לספר בכל שבוע היה מותר, ובאבלות הספירה, גם אם אלו רגילין לספר בכל שבוע, ברור שפעם בחודש כן רגילין, וא"כ אמאי לא הותר לכבוד שבת בשבת הרביעית בספירה, וההיתר היחיד לכבוד שבת הוא כשחל ל"ג בעומר ביום ו'?

רואים במפורש, שאף שדין האבלות בספירה נזכר בלשון "נוהגים", נתנו למנהג זה תוקף חמור יותר מאשר אבלות החורבן לגבי תספורת לכבוד שבת. ולכן אף דלשאר דברים נראה בבירור שדין אבלות החורבן חמורה יותר, ונאסרו בה איסורים רבים שלא נאסרו בימי הספירה, מכל מקום לגבי תספורת - ימי הספירה חמורים יותר בפסקי השו"ע, ואין להקיש בענין זה היתר מאבלות החורבן לימי הספירה. ולפי זה יוצא שאף אם נתיר גילוח לכבוד שבת בין-המצרים - לא נתיר זאת בימי הספירה (שלא כקביעת הגרי"ד דמבין-המצרים אפשר להקיש בק"ו לימי הספירה).

וצריך ברור, במה נתייחדה שבת ערב ל"ג בעומר שהתירו לגלח לכבודה, משאר שבתות הספירה? ממה נפשך: אם כבוד שבת דוחה איסור תספורת של ספירה - מדוע לא ידחה בשאר שבתות הספירה,

להפך, דתספורת וכיבוס שניהם הותרו לכבוד שבת. ומביא בשם הגרעק"א שמשווה בין כיבוס לתספורת עפ"י התוס'. ואם כן נראה כי פשט השו"ע הוא כהירושלמי, שהותר לכבוד שבת בין כיבוס ובין תספורת, דמדכתב "חוץ מיום ה' ויום ו'" ולא חילק, משמע שכל מה שהזכיר לפני כן, "לספר ולכבס", הותר לכבוד שבת.

לעומת זאת, בעניין ספירת העומר פסק השו"ע (או"ח סי' תצ"ג ס"ב): "נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג בעומר, שאומרים שאז פסקו מלמות, ואין להסתפר עד יום ל"ד בבוקר, אלא אם כן חל יום ל"ג ערב שבת, שאז מסתפרין בו מפני כבוד השבת". והרמ"א הגיה שבמדינות אשכנז מסתפרים בל"ג בעומר עצמו, ואם חל ביום ראשון נוהגים להסתפר ביום ו' לכבוד שבת. הרי שרק חלות ל"ג בעומר בערב שבת (ולרמ"א ביום ראשון) מתירה תספורת לכבוד שבת, ומבואר שבשאר ימי הספירה אין היתר להסתפר לכבוד שבת.

אין אפוא מנוס מהקביעה, שלגבי תספורת אבלות ימי העומר חמורה יותר מאבלות ימי בין-המצרים. דהרי ממה נפשך, אם הדין של "ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת" מיירי בין בתספורת ובין בכיבוס, כפשט הירושלמי, יוצא דאבלות החורבן קלה יותר מאבלות הספירה, דבאבלות החורבן הותרה לכבוד שבת תספורת (אע"פ שייכנס לעצם התענית מסופר!), למרות שאין המדובר אלא בימים ספורים בהם לא היה מסופר (שבוע שחל בו ת"ב ביום ו' - בסה"כ ששה ימים!), ואילו באבלות הספירה לא הותר להסתפר לכבוד

שבת (עפ"י המ"א הנ"ל), ובהלכות הספירה הותרה תספורת לכבוד שבת לדעת השו"ע רק במקרה אחד, והוא כאשר נופל יום ל"ג בעומר ביום ו', ולדעת הרמ"א (המתיר להסתפר ביום ל"ג) גם אם חל ל"ג ביום א' מסתפרים ביום ו' לכבוד שבת.

**ד. סיבת החומרה המיוחדת
בימי הספירה**

אלא שעדיין נשאלת השאלה: כיצד ייתכן שימי הספירה חמורים יותר בעניין תספורת מאשר ימי בין-המצרים? הרי בהלכות בין-המצרים מצינו איסורים רבים יותר, וחלקם מעיקר הדין מדינא דגמרא, ואילו ימי הספירה אינם אלא מנהג שאינו נזכר בגמרא, ועצם העובדה שנאסרו איסורים רבים יותר מראה את חומרתם על פני ימי הספירה? וגם מסברה לכאורה האבלות על חורבן בית מקדשנו הרבה יותר חמורה מהאבלות על תלמידי ר' עקיבא, וכיצד ייתכן שמנהג האבלות על תלמידי ר' עקיבא יגבר על אבלות החורבן?

ונראה לומר, דאף שלכאורה חורבן בית מקדשנו חמור יותר ממות תלמידי ר"ע, כשנתבונן לעומק ניתן להבין כיצד מיתת תלמידי ר"ע היה בה דרגה יותר חמורה אפילו מחורבן הבית. כשאנו מזכירים את מות תלמידי ר"ע אי אפשר שלא לשים לב לתקופה בה התרחשו מאורעות אלו. ר"ע היה פעיל במרד נגד הרומאים שהחריבו את המקדש, עד שהרמב"ם אמר עליו שהיה "נושא כליו של בו כוזיבא המלך והוא היה אומר עליו שהוא מלך המשיח"

ואם איסור תספורת של ספירה דוחה כבוד שבת – ידחה גם בשבת ערב ל"ג בעומר (או ל"ד בעומר לשו"ע)? ונראה ליישב, שכאשר אדם מכניס שבת כשהוא מנוול, ומייד עם צאת השבת הוא מסתפר – הרי זה ביזיון גדול לשבת. ובמקום שאיסור התספורת אינו אלא מנהג, הקלו בו החכמים באופן זה משום כבוד השבת.

כך ניתן להבין את דברי ה'שדי חמד' (מערכת אבלות אות קפ"ט, ח"ה עמ' 68) שהתיר לאבל שחל יום ל' לאבלותו בשבת, להתגלח בערב שבת במקום שאין מנהג לאסור. באופן דומה ניתן להסביר את הרמ"א (יו"ד סי' ת' ס"ב) שמתיר לרחוץ בע"ש לאבל שיום ל' לאבלותו חל בשבת, כיוו שאיסור רחיצה ל' יום אינו אלא מנהג, ודחאוהו מפני כבוד השבת.

והטעם שבתספורת של אבלות לא התירו לגלח לכבוד שבת כשחל יום ל' בשבת – משום שאיסור תספורת של אבלות הוא מדינא דגמ' החמור ממנהג, ועל כן לא הקלו בו אף משום כבוד שבת.

יוצא מכל הנ"ל, שלמרות הדמיון בין מנהגי בין-המצרים ומנהגי הספירה לדיני אבלות – כשירודים לפרטי הדברים מוצאים שיש שוני בין שלושתן, ולא הרי תספורת לכבוד שבת בזו כהרי תספורת לכבוד שבת בזו: בהלכות אבלות ביו"ד לא הותר כלל להסתפר לכבוד שבת (פרט למקרה ספציפי ביותר, שהוא מדין רגל ולא מדין שבת, ע' יו"ד סי' ת' בדגמ"ר ד"ה אינו אלא), בהלכות בין-המצרים הותר להסתפר לכבוד שבת אפילו בשבוע שחל בו, ואף לאוסרים – למי שרגיל להסתפר בכל יום התירו לכו"ע לכבוד

הוי אומר: אותה סיבה שגרמה לחורבן בית שני, שהיא שנאת חנם, כחמישים שנה אחר כך מוביל ר"ע ניסיון לגאול את ישראל מחדש ולבנות את בית המקדש, ונסיון זה נכשל בגלל עוון תלמידיו שלא ידעו ליישם את תורת רבם, שאמר "ואהבת לרעך כמוך" זהו כלל גדול בתורה, וזו תוצאה של אותו עוון שהחריב את הבית השני, שרק תיקונו היה מצליח לבנות את הבית השלישי.

בהסתכלות לאחור נמצאנו למדים, שכשלוך המרד שהובל ע"י בר כוכבא בתמיכתו של ר"ע, היה עליית מדרגה בחומרתו אפילו על חורבן הבית, דבחורבן הבית חלק גדול מהעם נשאר בארץ, ועדיין נותר הסיכוי ליצור עצמאות מדינית בעתיד שתגרום לבניית הבית השלישי ולגאולתם השלמה המדינית והרוחנית של ישראל, וכשהמרד נכשל פסקה העצמאות המדינית, ובעקבותיה אבדה התקווה לאותה העת להקמת מלכות ישראל והחזרת השכינה לציון במהרה.

ונראה שניתן למצוא לדבר רמז בדברי חז"ל. הגמ' בבבא בתרא (דף ס' ע"ב) אומרת: "תנו רבנן: כשחרב הבית בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן, בני מפני מה אי אתם אוכלים בשר ואי אתם שותין יין, אמרו לו, נאכל בשר שממנו מקריבין ע"ג המזבח ועכשיו בטל, נשתה יין שמנסכין ע"ג המזבח ועכשיו בטל. אמר להם, א"כ לחם לא נאכל שכבר בטלו מנחות, אפשר בפירות; פירות לא נאכל שכבר בטלו ביכורים, אפשר בפירות אחרים; מים לא נשתה

(הל' מלכים יא, ג). בסופו של דבר, המרד כשל, ובן כוכבא נהרג בעוונות (שם). והנה לא מסתבר לומר שר"ע היה פעיל אקטיבי במלחמה, ותלמידיו ישבו בביהמ"ד ולא יצאו לסייע, ומסתבר שאף תלמידיו השתתפו באותו מרד כרבם הגדול (עיי' בהקדמת המאירי לאבות: "ונהרגו בדור הזה... ור"ע מפני כעס בר כוזיבא" וכעין זה בסדר הקבלה לראב"ד עמ' טו). אכן באיגרת רב שרירא גאון (פ"ב בנוסח הספרדי) נכתב בזה"ל: "והוה שמדא על התלמידים של ר"ע", ואף שסתם מושג "שמדא" ענינו גזירות דת, ואינו קשור למלחמה, מכל מקום אף ר' עקיבא שהוצא להורג ע"י הרומאים מוזכר בגמ' רק שעבר על גזירות הדת (לימוד תורה לרבים), ואין זכר לתמיכתו בראשי המרד ברומאים ולא מסתבר לומר שהרומאים לא ידעו על תמיכתו בראשי המרד, ומסתבר מאד שר"ע הוצא להורג גם על סיבות אלו, ומפורש כן בסדר הקבלה לראב"ד ובמאירי בהקדמה לאבות, ונראה שהגמ' העלימה זאת מטעמי צנזורה פנימית, כפי שהמקורות שמהם שאב הרמב"ם את העובדה שרבי עקיבא היה נושא כליו של בר כוכבא לא נמצאו עד היום, וייתכן מאד שהיו מקורות קדומים וצונזרו מחמת אימת המלכות. ונראה שאין בזה סתירה לגמ' ביבמות שמתו ממגיפה, כי ייתכן שהיו במצור באחת הערים שנלחמו מול הרומאים (כביתר וכד'), ושם נפלו ממגפת אסכרא כגמ' ביבמות, ואת הגמ' מעסיקה יותר הסיבה הרוחנית שגרמה למותם מאשר הסיבה העובדתית ממה מתו, ועל זה אומרת הגמ' "שלא נהגו כבוד זה לזה",

שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה" – וקשה: וכי את ביהמ"ק לא החריבה מלכות הרשעה? הרי זו אותה מלכות רומי! ולכן נראה ש"מיום שפשטה מלכות הרשעה" אינו מדברי ר' ישמעאל בן אלישע, דר' ישמעאל מת מיד לאחר החורבן (עיין מאירי הקדמה לאבות וכן סדר הקבלה לראב"ד), שהיה מהרוגי מלכות הראשונים, והגמ' צירפה מימרה זו סמוך לדבריו, והמימרא – "מיום שפשטה מלכות הרשעה שגזרת עלינו גזרות רעות וקשות" – מדברת על הגזירות הדתיות שגזרו הרומאים לאחר מרד בר כוכבא, שבעקבותיהם נהרג ר"ע וסרקן את בשרו במסרקות של ברזל.

משמע בפירוש מגמ' זו, שגזירות הרומאים לאחר המרד היו בבחינת מדרגה חמורה יותר אפילו מחורבן ביהמ"ק, דבחורבן ביהמ"ק ההוה אמינא היתה רק לאסור בשר ויין, ואילו בתקופת הגזירות הללו ההוה אמינא היתה לא לישא אישה עד שנמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו.

ועל פי מה שכתבנו לעיל הדברים מובנים. דבזמן חורבן הבית, היה נראה שזהו האסון הגדול ביותר לעם ישראל, אך בהסתכלות לאחור, אחר כשלון המרד נגד הרומאים והגזירות שבאו אחריו, הבינו שכעת המצב יותר חמור מלפנים, כי בזמן החורבן היה סיכוי להקים מחדש את מלכות ישראל ולהחזיר עטרה ליושנה, כפי שאכן התרחש עשרות שנים אחר כך ע"י בר כוכבא ובתמיכתו של ר"ע וכל חכמי דורו (רמב"ם הל' מלכים שם),

שכבר בטל ניסוך המים! שתקו. אמר להן, בני בואו ואומר לכם, שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר, שכבר נגזרה גזירה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר, שאין גזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה... אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט... עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט... עושה אישה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט... וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה וכו'. תניא אמר ר' ישמעאל בן אלישע מיום שחרב ביהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין אלא אין גזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה. ומיום שפשטה מלכות הרשעה שגזרת עלינו גזרות רעות ומבטלת ממנו תורה ומצוות ואין מנחת אותנו להיכנס לשבוע הבן, ואמרי לה: לישוע הבן, דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אישה ולהוליד בנים ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו! אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

אותו ר' ישמעאל בן אלישע ששימש ככהן גדול בסוף הבית השני והיה מהרוגי מלכות הראשונים (מות ר"ע היה אחרי מרד בר כוכבא שהיה יותר מחמישים שנה אחריו), אומר שראוי היה לאסור בשר ויין בגלל חורבן הבית, אלא שאין הציבור יכול לעמוד בזה, "ומיום שפשטה מלכות הרשעה שגזרת עלינו גזרות רעות וקשות ומבטלת ממנו תורה ומצוות... דין הוא

ד. בהבנת ההו"א הזו, הנוגדת את דין תורה, (כפי שתמהו התוס' שם ד"ה דין) עיין בשו"ת 'הלכות קטנות' לרבי יעקב חגיז תשובה רטו תירוצן נפלא.

עוזנו, הוא המקור לכל צרותינו, קבעו לו חכמינו אבלות חמורה יותר לגבי כל שאר הדינים.

לאור כל האמור לעיל, נראה לסכם:

א. החידוש הנמסר בשם הגרי"ד זצ"ל שיותר להתגלח בימי הספירה למי שרגיל להתגלח בכל יום – מוקשה על פי דברי האחרונים.

ב. המיקל להתגלח לכבוד שבת בימי בין-המצרים – יש לו על מי לסמוך^ה. אך הרבה אחרונים החמירו ואסרו, ועיין תשובה נוספת בעניין זה לקמן.

ג. אף המיקל להתגלח לכבוד שבת בימי בין-המצרים – נראה שבימי הספירה אין היתר להתגלח לכבוד שבת. ועיין עוד בנספחים לקמן.

וכשסיכוי זה הוחמץ וכשל המרד, ובעקבותיו נהרגו אלפים מישראל (כתיאורים על חורבן ביתר) אפסה התקווה לגאולה קרובה של ישראל ולבנין הבית השלישי, עד שחשבו שלא לישא אישה ולא להוליד בנים ח"ו.

מכאן אנו למדים שתקופה זו של מות תלמידי ר"ע הוגדרה על ידי חז"ל כעליית מדרגה בחורבן, אפילו יותר מחורבן הבית. לכן נראה שכסמל לאבלות לאומית זו, הנהיגו מנהגי אבלות חמורים יותר מדיני אבלות החורבן. לכן איסור תספורת, שבו נוהגים שלושים ושלושה ימים מלאים ורצופים (ולדעת מרן שלושים וארבעה), ואינם נדחים אפילו מפני כבוד שבת. ואף על פי כן, כיוון שחורבן בית המקדש, גאון

ה. ע' גם בספר 'ועלהו לא יבול' בתשובת הגרש"ז אורבך זצ"ל.

נספח א

תגובת הרב שמואל דוד, רב העיר עפולה

עובדא בנפשאי, ואני מסתפר כל חודש ניסן וראש חודש אייר, וכן נהגו רוב העולם, והטעם, כיון שהם אסורים בהספד והתענית, אין אבלות זו שהיא תלויה במנהג, נוהגת בהם. ומה שכתוב בבית יוסף שמנהג זה הוא בטעות, אינו נכון כלל, דאפילו לדין שאין אנו נוהגים איסור בתספורת אלא עד ל"ג לעומר, מכל מקום ראש חודש אינו בכלל האיסור, כיון שהוא אסור בהספד ובתענית שהרי עיקר איסור בתספורת אינו מן הדין אלא ממנהג, ואתי מנהג ומבטל מנהג בטעמא כל דהו". המנהג שלא לישא אשה בתקופה זו מופיע בתשובות הגאונים ונפסק בשלחן ערוך. כיצד ניתן אפוא להבין ביטויים חריפים כל כך נגדו שמופיעים אצל החיד"א (ברכי יוסף סי' תצג): "ראיתי להרב טור ברקת מהר"ש שער אריה בחידושיו כתב יד ומהר"ר שלמה לינגו שדחו בשתי ידים מנהג זה שלא ישא בימי העומר, וכתבו שהוא מנהג חדש לא שערוהו חז"ל, וכתבו דלפום דינא ודרך האמת אין לו מקום".

ב. מותם של תלמידי רבי עקיבא

בירושלמי תענית (פ"ד ה"ה) איתא: "תני רבי שמעון בן יוחאי: עקיבא רבי היה דורש: 'דרך כוכב מיעקב' - דרך כוזבא מיעקב. רבי עקיבא כד הוה חמי בר כוזבא הוה אמר: 'דין הוא מלכא משיחא'".

מסקנתו של הרב יהושע ון-דייק היא שיש מקום להתיר בימי 'בין-המצרים', אך אין מקום להקל בזה בימי ספירת העומר. נראה שיש להשיג על דבריו, כפי שיתבאר לקמן.

א. תמיהות הלבטיות

מנהגי האבלות שבימי ספירת העומר תמוהים מכמה וכמה צדדים. ראשית, מפאת אורך זמנם יחסית לתקופת האבלות על החורבן. ובלשונו של אחד מגדולי הפוסקים מעדת תימן, רבי יחיא צאלח, בשו"ת 'פעולת צדיק' (ח"ב סי' עו): "שאלת בענין דינים הנוהגים בימי העומר שגזרו שלא להסתפר וכו'. אם הוא מטעם שמתו תלמידי רבי עקיבא, וכי אפשר שתהיה אבלותם יותר מאבלות המקדש וירושלים?".

השאלה השנייה קשורה לתקופה. איך ייתכן שגזרו אבלות בימי חודש ניסן, והלוא הוא חודש של שמחה שאין אומרים בו תחנון, אין מספידים בו ואין מתענים בו. גם לגבי ראש חודש אייר נפסק בשלחן ערוך (תצג, ג): "יש נוהגים להסתפר בראש חודש אייר, וטעות היה בידם". וקשה, מדוע זו טעות, מדוע באמת אין מנהגי האבלות מבוטלים בו? אכן, הרדב"ז (שו"ת, ח"ב סי' תרפ"ז) הסיק מכאן דברים ברורים: "אנא עבידנא

דברים אלה מובאים ברמב"ם (הל' מלכים פי"א ה"ג) באופן חריף ביותר: "רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח".

על ר' עקיבא נאמר שהיו לו עשרים וארבעה אלף תלמידים. מספר זה קשה להבנה. אף אם נניח כי הצליח לאסוף כמאה תלמידים בשנה, הרי נזקקו לו למעלה ממאתיים שנה לאגור כמות כה רבה של תלמידים. בתקופת חז"ל תלמיד היה אדם שישב שנים רבות אצל רבו וינק ממנו את רוב חכמתו. לרבן יוחנן בן זכאי היו חמישה תלמידים כאלו (אבות פ"ב מ"ט). האם ייתכן שלר' עקיבא היו כאלה עשרים וארבעה אלף?

נראה שהמפתח לשאלות אלו נעוץ בדברי הרמב"ם על היותו של ר' עקיבא נושא כליו של בן כוזיבא. אדם שנקרא לדגל ונשמע לרב במעשה כל כך קשה וכל כך מחייב של עזיבת הבית, האישה והילדים, ויצא למלחמה שנמשכה שנים נגד מעצמה עולמית כרומי, בידעו שכלל לא בטוח שישוב לביתו, ולא ברור לו כלל ממה יתפרנסו בני ביתו במשך כל אותו זמן (ביטוח לאומי לא היה) – גם אם לא למד תורה ישירות מפיו של רבי עקיבא, הוא ראה בו את רבו המובהק. אשר על כן סביר להניח שאותם עשרים וארבע אלף תלמידים של רבי עקיבא אכן נהרגו בזמן

כשלוך המרד.^א

הדברים כמעט מפורשים באיגרת רב שרירא גאון שכתב כי "היה השמד על התלמידים של רבי עקיבא". "שמד" – הוא גזרות דת, ואז או שנכנעים להם, או שיוצאים למלחמה כדי לנסות להימנע מלהיכנע להם, וכך היה באותו זמן. רבי עקיבא וחכמי דורו הרימו את נס המרד ברומאים מחמת גזרותיהם (השמד). אך לבסוף תלמידיו נהרגו והמרד נכשל.

נראה כי פרט לכך שדברי הגאונים דברי קבלה הם, היינו שהדברים נמסרו להם בעל פה דור אחר דור, וממילא ייתכן שרב שרירא גאון קיבל כך מרבותיו, יש לכך גם מקור במדרש שיר השירים רבה (פרשה ב פסקה טז): "בשלהי השמד נתכנסו רבותינו באושה ואלו הם: רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי מאיר ורבי יוסי ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי, ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ורבי אליעזר בן יעקב".

אלו הם התלמידים שנשארו לרבי עקיבא בתקופה השנייה. כמבואר במסכת יבמות (דף ס"ב ע"ב) ובמדרשים (בראשית רבה סא, ג וקהלת רבה יא, י).

ייתכן כי הדבר רמוז גם בגמרא במסכת יבמות (דף ס"ב ע"ב), שהיא המקור הראשי למותם של תלמידי רבי עקיבא, שם נאמר: "שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם...". ומסיימת הגמרא: "אמר רב תמא

א. הערת העורך (ע.א.) – מן הגמרא בכתובות (דף ס"ב ע"ב – ס"ג ע"א) עולה לכאורה בכירור שהמספר הוא אמיתי, ואינו קשור למרד. שהרי לאחר שתיים עשרה שנות לימוד היו לו 12,000 תלמידים, ולאחר שתיים עשרה שנה נוספות היו לו 24,000 תלמידים. ועי' נדרים (נ, א), שם מופיע שהיו לו 24,000 תלמידים לאחר עשרים וארבע שנים, כעוד שלאחר שתיים עשרה שנה לא מופיע שהיו לו 12,000 תלמידים.

ג. מנהגי האבלות

בגמרא אין רמז לתקנת אבלות, וכן לא ברי"ף וברמב"ם. נראה שאכן לא נגזרה כל גזרה ולא נתקנה כל תקנה להימנע מנישואין או לנהוג מנהג אבלות. ייתכן שהטעם לכך הוא שרוב תלמידי החכמים שבדור נהרגו או נסו על נפשם והתחבאו מפני הרומאים "והיה העולם שמים" (לשון הגמרא במסכת יבמות שם). ייתכן שהסיבה לכך היא שחכמי אותו דור הסתפקו במנהגי האבלות שתוקנו זמן קצר קודם (עשרות שנים) לציון החורבן, ואת כשלון המרד ראו כחלק מתהליך החורבן כולו, וייתכן ששתי הסיבות גם יחד גרמו לכך שהחכמים לא תיקנו תקנת אבלות ולא גזרו אבלות על מותם של תלמידי רבי עקיבא ועל כשלון המרד, ולכן אין לדבר זכר במקורות רבים.

ברם העם חש אחרת. מותם של תלמידי רבי עקיבא וכשלון המרד היו המכה הניצחת והסופית שהשביתה לחלוטין כל חלום של התגשמות ממלכה יהודית למשך שנים רבות. עד אז חיו היהודים בתקווה כי כשם שגלות בבל ארכה שבעים שנה, כך גם גלות רומי ותקופת חורבן בית שני יהיו למשך זמן קצר, ובמרד בר כוכבא ראו את ראשית צמיחת גאולתם. כישלוננו של המרד סתם את הגולל על תקווה זו, והעם הרגיש צורך מעצמו לנהוג מנהגי אבלות. על פי הסבר זה מובן היטב מדוע אין מוזכרת תקנת אבלות בגמרא, ברי"ף וברמב"ם וברוב הראשונים. מובן גם לשונה של תשובת הגאונים (שערי תשובה סי' רע"ח): "מאותה שעה ואילך נהגו

בר אבא, ואיתימא רבי חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? אמר רב נחמן: אסכרה".

מה מנסה התלמוד להסתיר כאשר הוא מספר שהם מתו מיתה רעה? וכי יש מיתה טובה? והלא ברור שהם לא מתו מיתה טבעית אם הם הסתלקו במשך תקופה כל כך קצרה?

מסקנת הגמרא היא שהם מתו באסכרה. אסכרה פירושו בדרך כלל סוג מחלה, מגיפה. אבל 'אסכר' בערבית פירושו צבא או חיילים. הייתכן שהגמרא נקטה לשון דו-משמעית, כדי שלא לומר במפורש, אך מאידך לרמוז שהם מתו במלחמה נגד הרומאים? אולי הדבר יסביר את הלשון הבלתי ברורה "מיתה רעה".

נמצינו למדים כי תלמידיו של רבי עקיבא היו בצבאו של בר כוכבא, ונהרגו עם כשלון המרד. ונראה ששני נימוקים מובאים בגמרא למותם. האחד – שמתו באסכרה, והאחר – שמתו על שלא נהגו כבוד זה בזה. ואין סתירה בין השניים. הסיבה הראשונה היא הסיבה הנראית לעין. הסיבה האחרת היא הרוחנית, מדוע נגזרה עליהם המיתה באסכרה? משום שלא נהגו כבוד זה בזה.

ייתכן שלא רק שאין כאן סתירה, אלא שיש כאן סיבה אחת. ייתכן שהיו חילוקי דעות ביחס למרד, והם גררו עוינות בין הצדדים, כשם שהיה בימי החורבן בין המתונים והקיצוניים. משום שחילוקי דעות בעניין כה גורלי לא תמיד נשמעים מתוך כבוד וסבלנות, לכן מפני שלא נהגו כבוד זה בזה, חילוקי הדעות יצרו יריבויות שפגעו בלחימה, ובסופו של דבר המרד נכשל.

והרי הרא"ש התיר משום מצות פרייה ורבייה ליקח שתי נשים, שלא גזר על כך רבנו גרשם מאור הגולה ז"ל, ואף דמהר"י מינץ פליג עליה, הכא דלא הוי אלא מנהגא בעלמא, יש להתיר בפשיטות, וכן נוהגים".

נמצינו למדים כי מנהג האבלות בספירת העומר, מנהג העם הוא, ולא מנהג שהנהיגו חכמים, ולכן מנהג קלוש הוא, ובטעמא כל דהו (לשון הרדב"ז לעיל) ניתן לבטלו.

ד. תספורת

הרחבת מנהגי האבלות גם לאיסור תספורת בימי הספירה, היא מאוחרת יותר. איסור התספורת אינו מופיע בגאונים, ובטור כתב: "יש מקומות שנהגו שלא להסתפר". ברם אחר כך התפשט המנהג, וב'בית יוסף' כבר ציין: "וכן המנהג פשוט בינינו". וכך פסק בשלחן ערוך (או"ח סי' תצ"ג ס"ב): "נוהגים שלא להסתפר".

אבל לתימן הגיע איסור התספורת באיחור רב, רק לפני כמאתיים שנה, והרב יחיא צאלח ז"ל אף מתרעם על כך: "במקומינו זה ארץ תימן לא היו נוהגים כן. ומקורו, כמו ארבעים שנה, יצא חכם אחד מאיי הים, ומדי עברו לעירנו הכריח הצבור לנהוג כן מטעם איסור, ומנעם שלא מרצונם".

המנהג לאסור תספורת אמנם התפשט, אך היקפו או תוקפו לא היו ברורים. והרדב"ז מעיד: "אני ראיתי כמה קהילות שלא נהגו מנהג זה כלל, ומסתפרים בכל שבוע כפי מנהגם לכבוד שבת".

ויש לעיין בדבריו, שהרי כבוד השבת

ראשונים בימים אלו שלא לכנוס בהם". היינו, אין כאן מנהג שהנהיגו חכמים, אלא מנהג שנבע מלמטה, מן העם. על פי הסבר זה מובנת היטב הלשון הקשה שנקטו האחרונים שהובאו על ידי החיד"א (לעיל) נגד המנהג שלא לישא אשה. זהו אכן מנהג שלא שיערוהו חז"ל, ועל פי דין אין לו מקום, ובפרט שהוא נתקן בימי חודש ניסן. אבל לחכמי אותם דורות היתה התלבטות קשה. מחד גיסא אין לקבוע הימנעות מפרייה ורבייה למשך תקופה כה ארוכה, ואין מקום למנהגי אבלות בחודש ניסן, ומאידך גיסא לא רצו לבטל את מנהג העם שראו בו אקט חיובי יוצא מן הכלל של הזדהות עם הגיבורים שנפלו חלל, ושל הפנמת החורבן והרצון והצורך להתאבל, שהלוא כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

חכמי הדורות החליטו לקבל ולמסד את מנהג העם, אך לא הענישו את העובר עליו (שו"ת הגאונים שם). אבל לאורך כמה וכמה דורות של תלמידי חכמים, כל עוד המנהג לא הפך נחלתו של כל העם ושל כל ספרי ההלכה, היו שלא קיבלוהו או ניסו לצמצמו. כך לגבי האיסור להתחתן כותב הרדב"ז (שו"ת הרדב"ז שם): "בזמן שיש שם סיבה וטעם לא חיישינן למנהגא, כיון שלא קיים מצות פרייה ורבייה, או שאין לא מי שישמשנו".

בכך הוא מצמצם את האיסור לנישואים שניים בלבד, וגם זה רק כאשר יש לו עזרה בבית, ולמעשה הוא מבטל את האיסור.

בעל 'פרי חדש' ציטט דברים אלה (בשם ר"ם לונצאנו) והוסיף: "למי שלא קיים מצוות פרייה ורבייה הדבר ברור להתיר,

(מועד לכל חי' סימן ט דף לא) שכתב כי בעירו יש משפחות שנעשה להם נס ביום י"א באייר וקבלו להם ימים אלה ימים טובים כימי פורים ומסתפרים בו. אתה הראית לדעת כמה קלוז איסור התספורת, שבטעם כל שהוא מתירים להסתפר, ואפילו בנס של משפחה פרטית. והשבת? לא תהא כוהנת כפונדקית! והלוא ציבור ציוני דתי גדול נוהג להתגלח ביום העצמאות משום שסובר שיש בשמחת המצוה והחג לדחות את מנהג האבלות, ושבת לא?

מכאן שמותר – ואף מצוה – להתגלח בכל ערב שבת בימי ספירת העומר.

ה. השנותיו של המחבר

אתה הראית לדעת כי ההיתר להתגלח לקראת שבת בימי ספירת העומר הוא מרווח, וממילא מצווה לעשות כן לכבוד שבת. לכן אין קושיותיו של הרב ון-דייק על שיטת מו"ר הגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל והגר"א ליכטנשטיין שליט"א מערערות את יסודות הדין, וההלכה תישאר בעינה להתגלח לכבוד שבת. אף על פי כן מצווה להשיב על דבריו, ונעשה כן בקצרה.

ההיתר לגילוח בערב שבת בין-המצרים בנוי בין היתר על סברת ה'מגן אברהם' (סי' תקנ"א ס"ק י"א) המחלק בין כיבוס שהתירו לכבוד שבת, כי כך עושים כל שבת, לבין תספורת שלא התירו כי אין רגילים להסתפר כל שבוע; וכתב שלפיכך בגילוח גם כן יש להתיר, שדומה יותר לכיבוס, משום שאף אם יתגלח לכבוד שבת, שוב יהיה מנוול בתענית.

הרב ון-דייק מביא שבמספר פרטים קלה

עולה בחומרתו על כבודם של חודש ניסן וראש חודש אייר, ומדוע לא כתב שמותר בשופי להסתפר כל שבת? שמא יש לומר כי כיון שאין מסתפרים בכל יום, ממילא הניווול אינו ניכר בכך שלא הסתפר לכבוד שבת (ושמא באותן קהילות שהזכיר הרדב"ז נהגו להסתפר כל שבוע); אבל בגילוח הזקן, שהניווול ניכר, יש להתיר לכבוד שבת. ועוד, המסתפר לשבת שוב לא תהא האבלות ניכרת במשך כל השבוע, אבל במתגלח לכבוד שבת, מיד בתחילת השבוע שוב תהא אבלותו ניכרת. ומכל מקום, אם כתב הרדב"ז שניתן לדחות את איסור התספורת בטעם כל שהוא, ומשום כך התיר להסתפר בחודש ניסן וראש חודש אייר, יש פתח רחב להתיר גילוח לכבוד שבת, שהוא ודאי יותר מטעם כל שהוא. וראה בספר 'עמודי שמים' ליעב"ץ שכתב: "דין נישואין ותספורת שוה בכולם, ושניהם מותרים במקום מצוה כל דהו".

גם בשו"ת 'פעולת צדיק' (שם) התיר במפורש תספורת לכבוד שבת: "הנה הרב הגדול הרדב"ז והר"ם לונצאנו כתבו דכמה קהילות מסתפרים בכל ערב שבת לכבוד שבת, דעשה דדברי נביא עדיף דכתיב: 'וקראת לשבת ענג'. וכבר כתב הרב 'אור זרוע'... מביאו רמ"א (סוף סימן רס) דמצוה לגלח השערות כשהן גדולות בישראל שהלכה כדברי המיקל באבל, שעיקרו דרבנן ויש לו סמך במקרא, וכל שכן במנהג זה שאינו משום אבלות ממש, ואם תמצא לומר אבלות, הא מיהא אבלות ישנה היא, והלכה כדברי המיקל".

פרט לכך, ידועים דברי רבי חיים פלאגי

ה'פעולת צדיק' ואחרים התיירו, מה'שולחן ערוך' משמע להחמיר, שלא התיירו אלא סמוך ל"ג בעומר) אף שהותר מן הדין להסתפר לכבוד שבת כאשר תשעה באב חל בשבת, לסוברים שיש לשבוע שלפניו דין 'שבוע שחל בו' – היא קושיה אלימתא לכאורה, ולפיה הסיק הרב ון-דייק שאיסור התספורת בספירת העומר חמור יותר מאיסור התספורת בין-המצרים, וזה ודאי לא סביר.

אולי יש לומר שכיון שמנהג איסור התספורת בספירת העומר הוא מאוחר, הוא נוצר אחר שנהגו שלא להסתפר לכבוד שבת בין-המצרים (כיון שבלאו הכי לא נהגו להסתפר כל שבוע), וממילא נקבע מראש לגבי ספירת העומר שאיסור התספורת הוא אף בערב שבת. ואולי יש לומר שכיון שהמנהג נבע מלמטה, מהעם, הם נהגו כך אף שאינו כדיון, כמו שנהגו אבלות בחודש ניסן אף שאין זה כהלכה, ומכל מקום לא ביטלו חכמים את מנהגם, כמו שלא שינו מנהגם לגבי חודש ניסן.

בין כך ובין כך, הניווול בגילוח הוא גדול יותר, ואף שלהלכה לא נהגו כמו הפוסקים המקילים בתספורת לכבוד שבת, בגילוח נראה שההלכה כמותם.

יותר אבלות בין-המצרים מאבלות שנים-עשר חודש. אין הדבר סותר בכהוא-זה את חידושו של הגרי"ד שחכמינו לא חידשו הלכות אבלות על החורבן, אלא כמו שלכולי עלמא דין תשעה באב כדין אבלות שבעה, כך דין שבוע של בו תשעה באב כדין אבלות שלושים יום, ודין תשעת הימים כדין אבלות שנים-עשר חודש, ואף על פי כן מצינו שתשעה באב עצמו שונה וקל מדין שבעת ימי אבלות, כך לעניין אבלות הספירה אין מדובר בהשוואה מוחלטת של הפרטים אלא רק בכיוון החשיבה. ואגב, דומה שפשוט הוא שאישה אינה אסורה בתספורת בימי ספירת העומר ובין-המצרים.²

שיעור גערה לעניין גילוח תלוי בטיב הגילוח ובתדירותו. אי אפשר להביא ראיה מה'נודע ביהודה' ומה'חתם סופר' אלא לעצם החילוק שבין תספורת לגילוח לעניין גערה. אבל בימיהם רוב בני האדם לא התגלחו, ואם כן, ודאי שלא התגלחו כל יום, ממילא להם אין שיעור גערה ביום או יומיים, אבל כיום שרוב בני האדם מתגלחים יום יום, נראה ששיעור גערה הוא כשלושה ימים בלבד.³

הקושיה מאיסור תספורת לכבוד שבת בימי הספירה – (שאף כי כאמור הרדב"ז,

ב. עי' שו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קל"ז).

ג. בספר 'נפש הרב' נכתב בשם הגרי"ד זצ"ל: "מותר להתגלח בימי הספירה לאלו המתגלחים בכל יום, וכן מי"ז בתמוז עד ר"ח אב; שמאחר שדין זמנים אלו שווה לאבלות של י"ב חודש, ובי"ב חודש כבר נהגו העולם כדעת הפוסקים הסוברים דהנהגה להתגלח בכל יום וממתין קצת מלהתגלח, דזה כבר מיקרי שיעור גערה". ועי' שו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סי' כ"ה בסופו), שהביא דעה הסוברת ששיעור גערה בזקן הוא שנים ושלושה שבועות ודעה אחרת הסוברת ששיעור גערה כאן הוא שמונה ימים.

נספח ב תגובה לתגובה

דינא ודרך האמת אין לו מקום"; אך בסוף הדברים כתב: "והגם שיש להשיב על כל דבריהם, וגם לפי האמת נראה דיש בו טעם – מ"מ בנדון הנזכר וכיו"צ יש להתיר".

כלומר על הצד העקרוני (נגד מנהג האבלות) הברכ"י דוחה ועונה שיש להשיב ויש מקום לאבלות זו, ויש בו טעם, ורק היקל במקרה ספציפי מיוחד לגבי חתן בראש חודש, עיי"ש.

יותר מכך. בענין תספורת כותב החיד"א (שם אות ו): "הרב מהר"י אשכנזי זלה"ה היה מחמיר כל הז' שבועות שלא להסתפר עד ערב חג השבועות... וכן הוא האמת, ככתוב בס' הכוונות מועתק מכ"י מהדח"ו זצ"ל, ודלא כהרב טור ברקת... לכן הנהגים כמנהג האר"י זצ"ל ראוי להחמיר עד ערב שבועות אם לא על פי סיבה".

החיד"א לא דחה את מנהג האר"י בענין התספורת, אלא כתב להיפך: "דלא כהרב טור ברקת". והרי אף אם נאמר שלא היה בתקופתו גילוח זקן כפי שנוהגים כיום, הרי לא להסתפר שבועה שבועות ודאי שזהו גדר ניוול (עיי'ן שעה"צ סי' תקל"א ס"ק א), ואף על פי כן לא חש לכבוד שבת.

גם מה שכתב הרב שמואל דוד בשם ה'אגרות משה' (יו"ד, ח"ב סי' קל"ז): "שפשוט הוא שאשה אינה אסורה בתספורת בימי ספירת העומר וכיך-

מטרת מאמרנו בנושא זה היתה להוכיח שלדעת מרן השו"ע אין להתיר תספורת בימי הספירה אפילו מפני כבוד השבת, ולכל היותר יש לדון להקל בכך בהלכות בין-המצרים.

א. דעת האחרונים

נכון העיר הרב שמואל דוד ששו"ת 'פעולת צדק' מקשה על עצם מנהג זה שהביאו השו"ע. אך יש לזכור שמחבר שו"ת 'פעולת צדק', הרב יחיא צאלח זצ"ל, היה מגדולי רבני תימן, ונהג ופסק כרמב"ם (כחלק גדול של יהדות תימן, שלא קיבלו על עצמם הוראת מרן השו"ע), שאכן לא הזכיר את דיני האבלות בספירה. מסיבה זו התרעם ה'פעולת צדק' על אותו חכם שבא לתימן ורצה להכריח את הציבור לנהוג כמנהג השו"ע, ולכן נטה לדברי הרדב"ז נגד השו"ע. אך אנו, שקיבלנו את הוראת מרן השו"ע להלכה ולמעשה, איננו יכולים לסתור את דברי מרן משו"ת 'פעולת צדק'.

הרב שמואל דוד מביא את ה'ברכי יוסף', שביקש לדחות את המנהג שלא לשאת נשים בימי הספירה. אך יש להעיר שאמנם הברכ"י כתב בשם הרב 'טור ברקת': "שדחו בשתי ידיים מנהג זה שלא ישא בימי ספירת העומר וכתבו שהוא מנהג חדש לא שערוהו חז"ל, וכתבו דלפום

לא התיר המשנ"ב להסתפר לכבוד שבת בספירת העומר לפחות בשבתות האחרונות (למשל, כשל"ג בעומר יוצא ביום ב', אז בשבת שלפניו האדם לא מסופר לכה"פ 32 ימים)? הרי המשנ"ב הגדיר ניוול באדם המסתפר במספרים אפי' בפחות משלושים יום ובכל ס' תצ"ג לא מצאנו במשנ"ב היתר כזה לכבוד שבת!

רואים שהמשנ"ב (שאנו פוסקים כמותו) הבין במפורש שאיסור תספורת, אף כאשר האדם מנוול, אינו נותר מפני כבוד שבת, למרות שייכנס לשבת מנוול. ומכאן ניתן להסיק שהוא הדין לעניין גילוח הזקן (שהגדרת ניוולו שונה רק במיעוט הימים). יש להדגיש שבזמנו של המשנ"ב הגילוח היה כבר מצוי, ואעפ"כ לא התיר זאת לכבוד שבת (לא בהלכות ספירת העומר ולא בהלכות בין-המצרים).

ג. בין שבת ליום העצמאות

על הטיעון "לא תהא כוהנת כפונדקית" שאם התירו גילוח לכבוד יו"ט של משפחה פרטית, קל וחומר שיש להתיר לכבוד שבת, נראה שיש להשיב מדברי החיד"א עצמו (הנ"ל) שכתב (שם) שלנוהגים כמנהג האר"י "ראוי להחמיר עד ערב שבועות אם לא על פי סיבה". כלומר, קיימת סיבה שתתיר תספורת, אף שלכבוד שבת הדבר לא הותר (למשל: ברית מילה לאבי הבן וכדו'). ואם כדברי הרב שמואל דוד – כיצד ייתכן, "הרי לא תהא כוהנת כפונדקית"? ובכלל, שאלה זו יש להפנות לרמ"א (או"ח תצג, ב) שהתיר לכבוד ברית ולא התיר לכבוד שבת! ועל

המצרים" – נראה שאינו מדויק, שכן האגרו"מ סיים: "אבל מ"מ נראה הדין שראוי להחמיר אם אינו נחוץ כל כך".

ב. דעת המשנ"ב

לכל הדעות, המושגים "ניוול" ו"גערה" אינם מושגים הלכתיים חדשים, אלא מושגים קבועים, ששיעורם יכול להשתנות לפי המציאות החדשה. דוגמא לכך היא הימנעות מגילוח הזקן בימינו, שהניוול שבה מוגדר בפרק זמן קצר יותר מאשר גילוח הראש שהיה בזמנם.

והנה לגבי גילוח לכבוד יו"ט כתב השו"ע (או"ח סי' תקל"א ס"א): "מצווה לגלח בערב יו"ט". ובמשנ"ב שם (ס"ק א') הסביר: "כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול". וכתב שם בשעה"צ (אות א): "ואפשר דאם גילח בתוך שלושים יום לא שייך זה, דניוול הוא יותר משלושים יום (פמ"ג)". ולדידן במדינותינו, שאין המנהג לגלח רק במספריים, וא"כ אפילו אחר שסיפר עצמו נשאר עליו מעט שיער וממילא אפילו אם ישא אחר זה פחות משלושים יום יתרבה עליו השיער יותר משלושים יום שלפנים שהיה אז אחר גילוח.

כלומר, מה שנקבע שסתם ניוול הוא שלושים יום – זה לנוהגים לגלח את כל שער הראש (עד כדי קרחת); אך לנוהגים להסתפר במספריים (כפי שרובם נוהגים כיום), שיעור הזמן בניוול שער הראש הוא פחות משלושים יום, ולכן אדם כזה יהיה מחויב להסתפר לכבוד החג.

והרי אם ניוול, לרגילים להסתפר במספריים, הוא פחות משלושים יום, כיצד

בשר. המקור לכך הוא הגמ' בבבא בתרא (דף ס' ע"ב), שבתחילה רצו להחיל גזירה זו (אכילת בשר ושתיית יין) למשך כל השנה. ונראה שמפני שראו שהציבור לא עמד בזה, צמצמו חז"ל גזירה זו לשבוע שחל בו ת"ב בלבד.

ה. סיכום

במאמרנו לא התיימרנו לפסוק הלכה להתיר גילוח לכבוד שבת בימי 'בין-המצרים', אלא להוכיח שאף כיום, שנתחדש הנוהג לגלח הזקן אין זה פשוט שלשו"ע ולשאר פוסקים הותר גילוח לכבוד שבת. אך גם לדעת השו"ע נשארה הלכה זו בתורת מנהג, ולכן הסומכים על גאון תורה, כהגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל ותלמידיו, יש להם אילן גדול להיתלות בו (וידועה שיטת בריסק שבכוח סברתם חידשו הלכות אף בניגוד לשו"ע). אך רוב פוסקי דורנו לא הסכימו עם הגרי"ד בענין זה, ובדברינו יישבנו את דעתם.

כורחך מוכרחים אנו לענות שלמרות ששבת חמורה מיו"ט, לעניין אבלות הדין הפוך. וזאת משום שביו"ט ישנו דין מיוחד של שמחה (עי' רמב"ם הל' לולב ח, יב), ואבלות, ובייחוד מניעת תספורת, זהו הפך השמחה. לכן האבלות נדחית מפני יו"ט, בעוד שאינה נדחית מפני שבת, שאין בה דין שמחה אלא דין עונג.

לכן אין קושיה על המתגלחים לכבוד יום העצמאות, שאם ברית מילה וכדו' (שו"ע או"ח סי' תצ"ג ס"ב), שהיא שמחה פרטית, נדחתה האבילות מפניה, ק"ו לעניין שמחה לאומית, שהוא כעין יו"ט. אגב, על פי זה מובן גם כן מדוע רגל מפסיק אבלות ולא שבת.

ד. אבלות החורבן ואבלות על מת

על אף הדמיון הרב בין אבלות בין-המצרים לדיני אבלות על מת, נראה שבימי בין-המצרים ישנן הנהגות נוספות של אבלות החורבן, שאינן מופיעות בהלכות אבלות, כדוגמת איסור שתיית יין ואכילת